రచన: చాదేశ్వరీదేవి

ఇవాళ వరలక్ష్మి దగ్గరనుంచి ఉత్తరం వచ్చింది. వరలక్ష్మి దగ్గిర్నించి వుత్తరం వచ్చినప్పుడల్లా నా హృదయమెందుకో బాధపడుతుంది. ఒక క్షణమైనా వరలక్ష్మి నన్ను 'మరిచిపోయినట్లు కనపడలేదు.

కాలేజీలో చదువుకునే రోజుల్లో దాని పరిచయం కలిగింది. ఒక సంవత్సరమే ననుకుంటాను మేమిద్దరం కలిసి చదువుకున్నది. ఆతరవాత అది నలభై రెండు ఆగష్టు విప్లవంలో అన్నకుతోడుగా రాజకీయాల్లో పాలుపంచుకుని కాంగ్రెసు వుద్యమానికి ఎన్నోరకాల పాటుబడింది.

మొట్ట మొదట్నుంచీ నాకీ రాజకీయాలు; అందులోనూ కాంగ్రెసు 'సత్యాగ్రహం' పేరుతో జరిపే వుద్యమాల వల్ల దేశానికి స్వరాజ్యం వస్తుందనే సిద్ధాంతం మీద బొత్తిగా నమ్మకం లేకపోవడంచేత దూర దూరంగా వుంటూ వచ్చాను. కాని, వరలక్ష్మికి మాత్రం కాంగ్రెసు మీద, కాంగ్రెసు నాయకుల మీద అమితమైన నమ్మక ముండడంచేత అన్నతో పాటు అది చదువు వొదిలిపెట్టి బ్రిటిషు సామ్రాజ్యం మీదికి విప్లవాన్ని నడిపించింది.

మేమిద్దరం కలిసి చదువుకున్నది పన్నెండు నెలలైనప్పటికీ వరలక్ష్మి హృదయం మాత్రం ప్రత్యేకమైన తరహాకి చెందిందని తెలుసుకోగలిగాను.

ఒకనాటి సాయంకాలం సినిమాకు వెళ్దామనుకుని ముస్తాబు చేసుకుంటుండగా గబగబా నా గదిలోకి వచ్చి "ఎక్కడికే ఈ ముస్తాబు?" అన్నది.

"ఏం?" అన్నాను.

"నారాయణరావు తెలుసుకదూ?"

"ఎందుకూ?"

"చెబుతానుగా"

"ఏమిటే?"

"ప్రొద్దున్నుంచి తంటాలుపడి అటూ ఇటూ తిరిగి నేను చూస్తుండగా వుత్తరం పడేసి తీసుకోమని సైగ చేశాడు"

"ఎవరూ?"

"ఆడేనే మన కాలేజీ నాటకాల్లో వేషాలు వేస్తుంటాడు అతను."

నాకళ్లు గిర్రున తిరిగాయి. పద్దెనిమిది సంవత్సరాల జీవితంలో కాలేజీలో నన్నాకర్షించిన నారాయణరావు అక స్మాత్తుగా వరలక్ష్మి వెంటపడి వుత్తరాలు కూడా రాస్తున్నాడని విన్నప్పుడు నిజంగా నాకళ్ళు గిర్రున తిరిగాయి. నేనేమీ మాట్లాడలేక పోయాను.

"బ్బ...బ్బ...బ్బ...! ఏంరాసాడు! జీవితంలో నాలాంటి ఆడది అపురూప మట! సౌందర్యాన్నంతా పోగుచేసి బ్రహ్మ నన్ను సృష్టించాట్ట...!" గది అదిరేట్లు నవ్వింది.

నేనిప్పటికి చాలా అమాయకు రాలి నని తెలుసుకో గలిగాను. నా ప్రేమతో నారాయణరావు మనసుని కట్టి సుఖంగా కాలాన్ని గడుపుకుందా మనుకోవడం ఇక అసంభవం. మగవాడి మనసు చాలా తేలికనీ, క్షణక్షణానికీ అది మారిపోతుం దనీ నేనిప్పటికి తెలుసుకోగలిగాను.

"ఏమిటే ఆలోచిస్తున్నావ్ ?" అంది వరలక్ష్మి.

"ఏమీ లేదు—"

"ఉత్తరం చూస్తావా ?"

"చూడడం ఎందుకులే."

"ఏం ?—"

"నువు చెబితే కాదన్నానా ?"

"అయితే విను."

"సినిమాకి వెళ్ళే ముందు నాకీ సోదంతా ఎందుకే." అన్నాను.

"సినిమాకా!"

"ఆ—"

"వెళ్లిందుకు వీలులేదు."

"ఏం?—"

"చెబుతానుగా"

"ఏమిటీగోల—"

"గోలతోనే మనం ఇవాళ నారా యణరావు పనిపట్టాలి."

అర్థంకాక వెర్రిగా దాని మొహం లోకి చూసాను.

"ఏమిటలా చూస్తావ్? నువ్వివాళ సినిమాకి వెళ్తానంటే నేనొప్పుకోను"

"ఏంచేస్తావేం?"

"నా ప్రేమలో నువ్వివాళ భాగం పంచుకోవాలి!"

వరలక్ష్మిదో నాగొంతు మీదికి తెచ్చేట్లుగావుంది. నాన్నకీ, అమ్మకీ ఈవిషయం తెలిస్తే నాచదువు కేటువంటి నిర్బంధం ఏర్పడుతుందో వూహించుకో గలిగాను. కానీ, వరలక్ష్మితో మాత్రం ఏమీ అనలేక పోయాను.

నాభయాన్నీ, బాధనీ ఏవిధంగా అర్థంచేసుకుందో ఏమో "ప్రియురాలా, వరలక్ష్మి! కాలేజీలో నిన్ను చూస్తున్న కొద్దీ, నా మనసదో విధమైన వుత్సా హంతో నిండిపోతూ వుంది. సౌందర్యా న్నంతా పోగుచేసి బ్రహ్మ నిన్ను సృష్టిం చాడు...జీవితంలో నీలాంటి ఆడదాన్ని కలుసుకోవడం గొప్ప అదృష్టం! నామన సంతా నీపాదాలముందు పెట్టి, తప్ప కుండా రేండో సినిమాకి రమ్మనమని వేడు కొంటూ, వువ్విళ్లూరుతున్నాను. నీ ప్రియుడు, నారాయణ్"

ఉత్తరం లోంచి అది పూర్తిగా ముఖాన్ని బైటికి పెట్టక ముందే "అయితే

ఇంతకూ నన్నేం చేయమంటావే?" అన్నాను.

వరలక్ష్మి కొంచెం తికమకపడి "ఏముంది. రెండో ఆటకి మనం వెళ్దాం. అందుకనే నేనొచ్చాను" అన్నది చివరికి.

"మగవాణ్ని మనం ఏంచేయగలుగుతామే? నీదంతా ఆఖరికి వృథా ప్రయాసవుతుందేమో!" అన్నాను.

"నేనొకటి చెబుతాను. నువ్వేమీ అనుకోవు గదా?" అన్నది సిగ్గుపడుతూ.

"నువ్వేం చేయదలుచుకున్నావో పూర్తిగా నాకు తెలియక పోతే నేను వచ్చినందువల్ల ప్రయోజనం ఏముంది?"

"అభయం నీకేమీ అవసరం లేదు. మనం హాలు దగ్గరికి వెళ్లడం ఆలస్యం— నారాయణరావు టిక్కెట్లు తెస్తాడు. లోపలికి వెళ్లి కూచున్న తర్వాత, అతను నాపక్కన కూర్చుంటే — నేను లేస్తాను. నువువచ్చి మెల్లగా అతనిపక్కన కూర్చో. ఆ తరవాత నే నాడవలసిన నాటకం ఆడతాను." అని వరలక్ష్మి యెన్నో వివయాలు చెప్పింది.

నాకు దానిమాటలన్నీ చాదస్తంగా కనిపించినయ్. నేనేం మాట్లాడా లో తెలీలేదు. వొప్పుకున్నాను. అలానే ఇంట్లో ఏదో వంకచెప్పి—రెండో ఆటకి వెళ్ళాను.

వరలక్ష్మి చెప్పినట్లు నారాయణరావు దానికోసం ఎదురుచూస్తూ, హాలుముందు నిలుచున్నాడు. యీభైగజాల దూరంలో నారాయణరావుని చూసి "చూశావా! నాకోసం ఎలా ముస్తాబై వచ్చాడో! చదువుకుంటున్నప్పటికీ వీళ్లకి దుర్బుద్ధులు పోవుసుమా" అన్నది వరలక్ష్మి.

ఏదో ఆలోచించుకుంటూ నడుస్తున్న దాన్నల్లా హాలువేపు చూశాను. హాలు ముందు ఎలక్ట్రిక్ లైట్ల కాంతిలో సిగరెట్ కాలుస్తూ నారాయణరావు నిలబడి వుండడం కనిపించింది.

నేనేమీ జవాబు చెప్పకుండా వరలక్ష్మి వెంటనడుస్తున్నానేగాని మనసంతా ఎందుకనో బాధపడటం మొదలుపెట్టింది.

ఏం లాభం? —

వరలక్ష్మి ఆలోచనా, వుద్దేశమూ నెరవేరలేదు. హాలుముందుకు వెళ్ళేప్పటికల్లా—నన్నుచూసి మెల్లగాజారుకున్నాడు నారాయణరావు.

"ఇప్పటిదాకా ఇక్కడే నిలబడిన నారాయణరావేడీ?" అంది వరలక్ష్మి ఆశ్చర్యంగా.

నేను నవ్వుతూ "ఏమోనే నాకేం తెలుసు?" అన్నాను.

"చాలా ఆశ్చర్యంగావుందే. ఒక్కసారే తమాషాగా మాయమైపోయాడేమిటి?"

"ఎక్కడికన్నా వెళ్ళాడేమో; కొంచం సేపు నిలుచుందాం" అన్నాను.

ఎంతసేపు నిలుచున్నా నారాయణరావు రాకపోయేప్పటికి "నువ్వున్నావని జారుకున్నాడేమోనే!" అన్నది వరలక్ష్మి.

ముత్తంమీద మేము సినిమా చూడకుండానే ఇంటికి తిరిగి వచ్చాం. ఆ రాత్రల్లా నాకు నిద్రపట్టనేలేదు. ఎందుకనో గాని చాలాసేపు ఏడ్చాను.

ఆ తరువాత ఇంకోసారి ఇటువంటి విషయాన్నే వరలక్ష్మి బైటపెట్టింది.

దాంతో నాకు నారాయణరావుమీద వున్న కొద్దిపాటి అభిమానమూ—ప్రేమా తుడుచుకపోయినయ్.

"నీకు తెలియదులేవే యీ మగవాళ్ళంతా ఇంతే! చేపల్ని పట్టేందుకు ఎరల్ని ఏవిధంగా ఉపయోగిస్తారో, అదేవిధంగా ఆడది తమ కౌగిట్లోకి వచ్చేంతవరకూ ఏమేమో అంటారు, ఎన్నెన్నో చెబుతారు. వలలో పడిందా—సరే, లేకపోతే కన్నీళ్ళ పర్యంతమై వేడుకుంటూ—చివరికి కాలవలో దూకుతానని బెదిరిస్తారు. వాళ్ళమాటలు, వినయాలు, వేడుకోవడాలు చాలా తమాషాగా వుంటయ్."

వరలక్ష్మి ముఖంనిండా అసహ్యం, జుగుప్సా నిండుకుపోయినయ్. దాని ప్రతిమాటా నా హృదయంమీద బాగా హత్తుక పోయింది.

"అయితే- ఇంతకూ జరిగిందేమిటే ?" అన్నాను.

"ఏముంది—నారాయణరావు కలిసి తన గొడవంతా చెప్పుకొచ్చాడు."

"నువులేందే బతకనన్నాడా ఏమిటి?"

"అది మామూలేగా! అటువంటి మాటన్నా బతికిపోదును. నేనటువంటి మాటల్ని ఖాతరు చేయనని తెలుసుకున్నాడో ఏమో — కనపడడంతో నే నవ్వుతూ దగ్గరికి వచ్చి నీ విషయం ఎత్తాడు."

"ఏమని—?"

"నువ్వేదో ఉత్తరం రాశావనీ, ప్రేమిస్తున్నావనీ—జీవితంలో ఆయన తృణీకరించినట్లయితే—ఆత్మహత్య చేసుకునేందుకు కూడా వెనుకాడవనీ, ఏవేవో చాలా రాశావటగా ?" అన్నది వరలక్ష్మి.

నా మెదడుకు చుట్టుకున్న గర్వమూ, దురహంకారమూ ఒక్కసారిగా జారి పోయినయ్. నారాయణరావు 'డిబేటింగ్' సొసైటీలో మాట్లాడే 'అభ్యుదయ' వాదనల్ని గురించి, అతని ఉత్సాహాన్ని గురించి, కళాభిలాషని గురించి నే నేమేమో వూహించుకుని ప్రేమించాను గాని, వరలక్ష్మితో మాట్లాడుతూ నామీద తన అసహ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ ఇంత నీచంగా దిగజారి పోతాడని అనుకో లేదు.

"ఒక ఉత్తరమన్నా చూపించ మనక పోయావా ?" అన్నాను ఇంకేమన్నా చెప్పాడేమో తెలుసుకోవాలని.

"ఆ మాటలు వింటున్న కొద్దీ నా మనసెంతగా మండి పోయిందో నీకెలా చెప్పను ? అవసరం లేని సంభాషణతో నా మనసుని తనవేపు తిప్పుకునేందుకు నీ మీద లేనిపోని కథ అల్లుతున్నాడని గ్రహించి మెదలకుండా వింటూ కూచున్నాను.

"నీకేం చెప్పను వరలక్ష్మి? జీవితంలో నీ వంటి స్త్రీ తోడు నీకగా వున్నట్లయితే—దేశానికి నా సర్వస్వాన్నీ ధార పోసేందుకు ముందుకు వురికేవాణ్ని కదా !" అన్నాడు.

ఆ కళ్ళు తమాషాగానే వున్నయ్. ముఖంమీద పడుతున్న క్రాపు వెంట్రు

కలం హోటల్లోని పంకా గాలికి మెల్లిగా కదులుతున్నాయ్.

"కూల్ డ్రింకులు తెచ్చిన మనిషి దూరంగా వెళ్ళి నిలుచున్నాడు. రోడ్డు మీద జట్కాలు, రిక్షాలు, టాక్సీలు రణగొణ ధ్వనిని చేసుకుంటూ పోతున్నాయ్. హోటల్లోని రేడియో బజారు ధ్వనితో శృతి కలిసి—గోలగా అవుతూ వుంది.

"మీ అన్నాయ్‌తో పాటు మనమిద్దరం కలిసి 'దేశసేవ' కోసం నడుములు బిగించినట్లయితే—మన నాయకుల కెంతో బరువు తగ్గిపోతుంది. అనాడే..."

ఆ మాటల్ని వినలేక పోయాను. రానురాను అతని ధోరణి నామననునీ, స్వేచ్ఛనీ అరికట్టేదిగా మారిపోయింది.

"ఇప్పుడు మాత్రం నీ సేవనీ, శక్తినీ—మన మాతృభూమి కోరడం లేదా—నీ కెందుకింకా దూరంగా నిలుచుని ఆలోచిస్తావ్?" అన్నాను.

"అది కాదు లక్ష్మీ! నేనొక్కణ్ణీ దేశం కోసం పాటుబడితే ప్రయోజనం లేదు. నువు కూడా నాతో—" గొణుగుతూ నా వేపు చూసాడు.

"నేనిప్పుడు దూరంగా వుంటున్నానా? అన్నాయ్‌తో పాటు తీరుబడి దొరికినప్పుడల్లా ఖద్దరు అమ్ముతూనే వున్నాను. కార్మికుల పిల్లలకి చదువు చెబుతూనే వున్నాను. నాయకుల 'ఆజ్ఞ' కావాలిగాని 'జైలు'కి వెళ్ళడం ఎంత సేపు!"

"అందుకనే మనమిద్దరం ఈ దోవ వెంట కలిసి ప్రయాణం చేస్తే— మనల్ని!"

"నేనిప్పుడు అన్నాయ్‌తో పాటు ఇందులోనే తిరుగుతున్నానుగా?"

"కాదనలేదు. కానీ, నీ భవిష్యత్ జీవితాన్ని నువు చూడటం లేదు. ఆయన ఎక్కడో హఠాత్తుగా అరెస్టయితే నీగతేం కావాలి? నీమీద ఎటువంటి నిందలు పడతాయ్. నా అనేవాళ్ళు లేనప్పుడు వివాహమే కాని నిన్ని బ్రిటిషు ప్రభుత్వం తాలూకు చోపుదార్లు ఏం చేస్తే చెల్లుబడి కాదు. అదడంటే ఈరోజుల్లో అందరికీ అలుసు వరలక్ష్మీ! అన్నీ తెలుసుండి కూడా నువ్విలా తెలియనట్లు, చేతకానట్లు,ఏదో ఆలోచిస్తున్నట్లు..."

"అలా ఆలోచించినప్పుడే జీవితంలో 'చేతకాని' తన మంటే ఏమిటో తెలుస్తుంది! రెక్కలు విరిగిన పక్షి 'చేతకాక' ఏవిధంగా యెగరలేక పడివుంటుందో అదే విధంగా నువు చెప్పినట్లు మా జీవితాలున్నాయ్. బాధలతో, అవమానాలతో, తిరస్కారాలతో నిండిపోయిన ఆడవాళ్ళ జీవితాల్ని గురించి నువ్వెప్పుడన్నా ఆలోచించావా? ఎన్నైనా ఆడేందుకు మగవాళ్లు సమర్థులు. సమాజమనేది వాళ్ళది. ఆడదాన్ని తిడుతూ, గడ్డికంటే, మురికికంటే ఎక్కువగా చెడిపోయారని అంటూ మళ్ళీ వాళ్ల వెనకాలే పరుగెడుతుంటారు. ఇటువంటి వాళ్ళ మాటల్ని గురించి చదువుకున్నవాడివి భయపడుతూ నువ్వే నాకు ఏమేమో చెబుతుంటే నేనింకేం చేయను? ఐనా జీవితంలో దేన్ని గురించైనా ఒకరికి మాట ఇచ్చేముందు ఆలోచించి చెప్పడం మంచిది కదూ!" అన్నాను.

నారాయణరావింకేమీ మాట్లాడ లేదు. బిల్లు చెల్లించి బైటికి వచ్చాడు. నా మాటల్ని గురించి ఆ కళ్ళు బాధ పడ్డాయనుకుంటాను, అదో విధంగా నావేపు చూసి శలవు తీసుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

లోకంలో ఆడది– అందులోనూ వొంటరిగా సమాజంలో తిరిగేవాళ్ళు వీళ్ళకి చాలా తేలికగా కనబడతారు. లేకపోతే– నీ ప్రేమ లేఖల్ని గురించి గొప్పగా 'డప్పు' కొట్టేమనిషి– నాదగ్గరింత ఇదిగా ప్రాధేయ పడడం నాకు అనుమానాన్నే కలిగించింది సుమా!" అన్నది.

వరలక్ష్మి ఆలోచనా పటిమకి నాకు కంపరం కలిగింది. నా బుద్ధి ఇంతదూరం పోనేలేదు. ఆ మాటలే నారాయణరావు నాదగ్గర వొప్పచెప్పి నట్లయితే– నేనెప్పుడో అతనికి లోబడి పోయేదాన్ని.

ఒక విధంగా వరలక్ష్మి నా జీవితానికి మహోపకారమే చేసింది. లేకపోతే నారాయణరావు, తర్వాత నా దగ్గిర ఆడిన నాటకానికి తప్పకుండా నేను లోబడి పోయేదాన్ని.

వరలక్ష్మి నాకంటే ఒక ఏడాది చిన్నదైనప్పటికీ నారాయణరావు విషయంలో చాలా జాగ్రత్తగా అతని మనస్తత్వాన్ని గుర్తించ గలిగి వూబిలోకి జారిపోయేందుకు సిద్ధంగా వున్న నా మనసుని పట్టుకుని బైటికి లాగింది. లేకపోతే ఈనాడు నేను కూడా కర్మని గురించి, వేదాంతాన్ని గురించి ఆలోచిస్తూ అందరిలానే ఒకమూల పడి ఉండేదాన్ని.

ఆ తర్వాత మేమిద్దరం నారాయణరావు మీదా అతని కుక్కబుద్ధి మీదా– ఎన్నో విషయాలు మాట్లాడుకున్నాము. ఎన్నో సంగతుల్ని చర్చించుకున్నాము. ఈనాడు అవన్నీ ఇక్కడ మళ్ళీరాసి మీకు విసుగు కలిగించటం బాగుండదు. కాని ముఖ్యంగా వరలక్ష్మి బుద్ధి ఎటువంటిదో, దాని తెలివి తేటలు ఎంత గొప్పగా రాణిస్తవో, ఎదుటి మనిషి తాలూకు మనస్తత్వాన్ని అదెంత చమత్కారంగా గ్రహిస్తుందో, స్నేహితులంటే దానికెంత అభిమానమో అవన్నీ మళ్ళీ ఒకసారి దాని ఉత్తరం చూడటంతోనే కళ్ళముందు తిరిగినై.

ఒకటికి రెండుసార్లు, మూడుసార్లు, నాలుగుసార్లు — పదిసార్లు చదువుకున్నాను. మనసుకు తృప్తనేది లేకపోయింది. నాకళ్లని నేనే నమ్మలేకపోయాను.

ఉత్తరంలోని దాని ఆవేదన, నిశ్చయమూ — పశ్చాత్తాపమూ, బాధా – ఇవన్నీ నా మనసుని మార్చకలిగాయి గాని, లోకానికి మాత్రం ఇవేవీ అక్కర్లేదు. తెలిసో తెలియకో బురదలో జారిపోయి, పడిపోయిన కాలుని, శుభ్రంగా కడుక్కుని తిరిగేందుకూడా సమాజం ఈనాటికీ వొప్పుకునే స్థితిలో లేదు.

అగస్టు విప్లవంలో అన్న కనబడకుండా వెళ్లిపోతే — అధికారులు వరలక్ష్మిని జైల్లో పెట్టారు. తల్లీదండ్రీ లేని వరలక్ష్మిని దాని అన్నాయే వొంటరిగా వొదిలి పెట్టి ఎక్కడికో వెళ్లిపోతే,

బ్రిటీషు సామ్రాజ్యం తాలూకు రక్షకులు జాగ్రత్తగా జైల్లో పెట్టి అన్ని సదుపాయాలు కలిగించి కాపాడుతూ, వుండడం బాగానే వుందిగాని, నాకెందుకో దాని వొంటరి తనపు బతుకుమీద జాలి కలిగి నాన్నతో 'పర్మిషన్' తెప్పించి చూసేందుకు జైలులోకి వెళ్లాను.

నన్ను చూసి గబగబా గేటు దగ్గరికి వచ్చి కడ్డీలను పట్టుకుని "ఎందుకొచ్చావోయ్?" అన్నది నవ్వుతూ.

ఏడుస్తుందనీ — గోల చేస్తుందనీ, జైలులోంచి తప్పించమని ప్రాధేయ పడుతుందనీ నేనూహించినదంతా తలకిందులై పోయింది.

"ఏం? అలా తెల్లబోయి చూస్తావేం?" అన్నది మళ్లీ. నేనేం మాట్లాడను. భయమంటే ఏమిటో తెలియనట్లే వరలక్ష్మి మాట్లాడటం నాకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది.

"మీ అన్న సంగతిగాని, కాంగ్రెసు సంగతికాని తెలియదని చెప్పక పోయావా?" అన్నాను కొంచెంసేపు వూరుకుని?

"ఎందుకని?—"

"ఎందుకేమిటి, నీ ముఖం— జైల్లోంచి బైట పడడానికి."

"ఇప్పుడు చెప్పినా లాభంలేదు జానకీ! 'క్విట్ ఇండియా' ఉద్యమం ప్రారంభమై ప్రజల్లో బాగా పాతుకుపోయింది. పదినిమిషాలు మామూలుగా దొర్లిపోతే చాలని అధికార్లు గజగజలాడిపోతున్న పరిస్థితుల్లో అన్నాయ్‌కున్న కాంగ్రెసుహోదామీద— నేనేం చెప్పినా వొదుల్తారా? నీదంతా పిచ్చి!" అన్నది.

"మరి..."

"మరేమిటి?—"

"ఈ ఇంగ్లీషు ఆఫీసర్లు కాని, పొగరుమోతు అధికార్లు గాని, చిన్నదానివని నిన్నేమన్నా..."

నామాట పూర్తి కానేలేదు. వరలక్ష్మి నవ్వింది.

"ఏమిటలా నవ్వుతావ్?—"

"ఏమీలేదు. నువు చెప్పేవాళ్లు ఏం చేస్తారా? అని—"

"బాగానే వుంది. నాలుగ్గోడల మధ్య ఏంచేస్తే — ఎవరు చూస్తారు?"

"వాళ్లేదో చేస్తారని మనం ముందుగానే భయపడితే ఎలా?"

"అది కాదు—"

"నువ్వనేది నాకు తెలుసు. ఎంతి పొగరుమోతు ఆఫీసరుకైనా భయమనేది ఒకటుంటుంది. తెల్లారడంతో నే ఈ సంగతి తెలిసి ప్రజలూ — పైఆఫీసర్లూ తనని శిక్షిస్తారని. అనవసరంగా తన అధికారాన్ని దుర్వినియోగం చేయడానికి ఎలానన్నా భయపడతాడు, అలా కాకుండా ఆడది తనంత తానే తననేమన్నా చేస్తాడేమో అని కళ్ళద్వారా భయాన్ని చూపించిందా తననేదో చేయమనే కుతూహలాన్ని భయం వంకతో కళ్ళద్వారా వెల్లడిచేస్తుందని తెలుసుకోగలుగుతాడు. అప్పుడే ఆడది మగవానికి లోకువవుతుంది"

"నీదంతా..."

"కాదు నీవింకా అంతదూరం ఆలోచించలేదు. మగవాడికి ఈ ఆడదాన్నే మన్నా చేయాలని లేకపోయినా, ఆడది మాత్రం—భయం భయంగా తననిచూసి వాడు ఆశపడలేదని బాధపడుతూ కళ్ళ ద్వారా కోరికని భయంతో చూపిస్తుంది. తననేంచేస్తాడో, తననేంచేస్తాడో అనే ఆలోచనలే లేనప్పుడు స్త్రీ భయపడేంత అవసరమే లేదంటాను. నా మనసులోకి ఇటువంటి విషయాలే రావు. నాకేం భయంలేదులేవే" అంది.

దాని మాటలూ, నిశ్చలమైన మనోనిగ్రహమూ కళ్ళముందు తిరిగినయ్. మాట్లాడకండా కొంచెంసేపు నిలుచుని వెళ్ళిపోయాను.

నాలుగు నెలలుకూడా పూర్తిగా గడవక ముందే వరలక్ష్మి నన్ను వెతుక్కుంటూ వచ్చింది ఒకనాడు.

ఈమధ్యలో నాకు పెళ్ళికావడమే గాక, ఆయనగారితో సంసారాన్ని చేసి చేసికొంటూ—స్కూలు మానడం వరకు అన్నీ జరిగిపోయినయ్.

గబగబా లోపలికివచ్చి "ఏమేవ్—జానకీ. ఎక్కడే?" అంటూ పిలిచింది.

కిటికీలోంచి మీదపడే సాయంకాలపు వెలుగులో అద్దంముందు కూర్చుని తల దువ్వుకుంటున్న దాన్నల్లా లేచి గుమ్మం లోకి వచ్చాను.

తెల్లని గ్లాస్కో చీర కట్టుకుని, ముస్తాబై నవ్వుతూ వరలక్ష్మి లోపలికి రావటం కనిపించింది.

"ఏమిటే లక్ష్మి — వొదిలిపెట్టారా ఏం?" అన్నాను,

సాతోనే లోపలికి వచ్చి, "బాబా యేడి? అమ్మెక్కడికి వెళ్ళింది?" అని అడిగింది.

బంధువులింటికి వెళ్ళడం చెప్పాను.

వరలక్ష్మి నా ముఖంలోకి, కళ్ళల్లోకి పరీక్షగా చూసి "ఏమిటే ఇంతగొప్పగా మెరుస్తున్నావ్—పెళ్ళయిందా యేం?" అన్నది.

చెప్పాను.

"అవును. ఇరవై ఏళ్లొచ్చినప్పటికీ బడితల్లా తిరుగుతుండటం బావుండలేదే! లోకం దృష్టిలో సంసారంచేసుకోకండా తిరిగి గొడ్లలావుంటాం. ఐతే—బావగారేం చేస్తారేం?"

"ఇంకా చదువుకుంటూనే వున్నారు."

"నువ్వు కాలేజీకి వెళ్ళడం మానుకున్నావా?"

"ఆ"

"పెళ్ళికావటంతోనే ఆడదానికి సంసారంమీద గంగవెర్రు లెత్తుతాయిలే! నువ్వేమిటి మహామహులంతా…"

"ఈ సోదకేంగాని, అన్నాయ్ సంగతేమన్నా తెలుసా?" అన్నాను.

అడ్డంగా తలతిప్పింది.

"మరి నువెలావచ్చావ్ జైల్లోంచి"

"చాలా కథవుందిలే."

"ఏమిటది?—"

"చెబుతానుగా రాత్రికి"

నేనింకేమీ మాట్లాడలేదు. చీకటిపడే ముందు నాన్నా అమ్మా వచ్చి వరలక్ష్మిని పలకరించారు. దాని బాగోగుల

దగ్గిర్నుంచి బైట పడినంతవరకూ వూపిరాడకుండా ప్రశ్నలు కురిపించారు.

దాని జవాబులు, మాటలూ —నవ్వులూ, గాంభీర్యమూ నన్ను చాలా దూరం లాక్కుపోయాయి.

ఆ రాత్రి భోజనాలయింతర్వాత మేడమీది గదిలో నాదగ్గిరే పడుకోబెట్టుకునేందుకు తీసుకపోయాను.

పదిగంట లవుతుందేమో మెల్లగా లోకమంతా నిద్రాదేవి కౌగిల్లోకి వొరిగి పోతూవుంది. రోడ్డుమీద అక్కడక్కడ కుక్కల అరుపులు, గుర్రబ్బండ్ల టకటక ధ్వనులూ తప్ప ఇంకేవిధమైన శబ్దమూ వినపడడం లేదు. పెన్నా నదిమీదినించి వచ్చే చల్లనిగాలి మనసుకి ఉత్సాహాన్ని కలిగిస్తూ వుంది.

కొంచెం సేపు వూరుకుని "రాత్రికి చెబుతా నన్నావ్. ఏమిటే?—"అన్నాను.

నావేపు తమాషాగా చూసి నవ్వింది.

"చెప్పవా?"

"ఏముందిలే పోనిద్దూ?" అంది.

దాని దాపరికమూ, రహస్యమూ తెలుసుకోవాలనే కాంక్ష కలిగింది. "అయితే చెప్పవా?" అన్నాను.

వరలక్ష్మి మాట్లాడలేదు. రేడియో సెట్ ముందు కూచుని 'మద్రాసు' పెట్టుకుంది.

నిమిషాలు గడుస్తున్న కొద్దీ వరలక్ష్మి ప్రవర్తనని గురించి నామనసు అనేక విధాల పోయింది. ఆఖరికి దాన్ని అనుమానించేందుకు కూడా నేను వెనుకాడ లేదు.

"అయితే నిన్నొకటి అడుగుతాను చెబుతావా?" అన్నాను.

నావేపు చూసింది వరలక్ష్మి.

"మాటలతో నన్ను మోసగించవు కదా?"

"ఏం? నిన్నెప్పుడన్నా నేను మోసపుచ్చానా?" అంది.

"కాదుగాని, ఈ విషయంలో నువు నిజం చెప్పాలి."

నవ్వింది.

నేనింకేం మాట్లాడను? మెదలకుండా వూరుకున్నాను.

రేడియో స్విచ్ తీసివేసి నాదగ్గరికి వచ్చి కూచుంటూ "నేనెప్పుడన్నా అబద్ధం చెబితేగదా నువ్వామాట అనాలి. అడగవే చెబుతాను..." అంది.

నేను సందేహిస్తూ, సగం అయిష్టంగానే "జైల్లోంచి పారిపోయి రాలేదు కద" అన్నాను.

వరలక్ష్మి నా వేపు విచిత్రంగా చూసింది. దాని మనసులో వెంటనే ఏవేవో తిరగడం ముఖంలో వెల్లడయింది గాని నేనేమీ గ్రహించలేక పోయాను. వరలక్ష్మి చెబుతుందని, నా మాటని తోసివేయదని, నా కంటే దానికి ఆ క్లిష్ట పరిస్థితుల్లో చెప్పుకోదగ్గ వారెవరూ లేరని వూహించి తెలివితక్కువగా అడిగాను. విచిత్రంగాచూసి, నా చేతిని విదిలించి—పక్కకు తిరిగి మంచం మీద పడుకుంది.

దాయబడుతూ, జాగ్రత్తగా కాపాడబడుతున్న కొద్దీ, తెలుసుకోవాలనే అభిలాష ప్రతివారిలోనూ ఎలా పాతుక

పోతుందో అటువంటి దేశాలోనూ బాగా జీర్ణించుకుంది. ఆ పట్టుదల కొద్దీ—వరలక్ష్మి చేయిపట్టుకుని ఒక్క ఊపున లాగి కూర్చోపెట్టాను. వరలక్ష్మి చీదరించుకుంటూ నా చేతిని బలవంతాన వదిలించుకోవాలని ప్రయత్నించింది. నేను వదలలేదు.

"ఏమిటీ ఈ దౌర్జన్యం" అన్నట్లు వరలక్ష్మి చాలా కోపంగా చూసి "ఇంత పిరికిదాని వవుతావనుకోలేదు జానకీ! పారిపోయివస్తే ఈపాటికి ఎప్పుడో ఈ ఇంటిని సి. ఐ. డీలు చుట్టుముట్టేవారు; నా ప్రవర్తనమీదా, మాటలమీదా ఆఖరికి నీక్కూడా విశ్వాసంపోయిందన్న మాట. నీకు నే నెప్పుడూ అబద్ధం చెప్పను జానకీ! నువ్వేమీ భయపడకు" అంది.

పోనీలే అని మెదలకుండా పడుకున్నాను.

ఆ మర్నాడు పదిగంటలకల్లా వరలక్ష్మి వెళ్ళిపోయింది. నాన్నతోనూ అమ్మతోనూ చెప్పనేలేదు సరిగదా ఆఖరికి అది నాతోనన్నా ఏమీ చెప్పలేదు.

రెండు నెలలు గడిచినయ్.

ఈ రెండు నెలల్లోనూ వరలక్ష్మిని అనుకోనిరోజులేదు. ఊళ్ళోని దాని ఇంటికి వేసిన తాళపుసీలం, వేసినట్లుగనే వుంది. అనుకోకుండా అది ఒనాడు అకస్మాత్తుగా రావడం, మళ్ళీ అలానే చెప్పకుండా చేయకుండా వెళ్ళిపోవడం నా మనసులో బాగా నిలబడి పోయినయ్. జైల్లోకి వెళ్ళకుండా వుండినట్లయితే దాని భవిష్యత్ జీవితం ఎలా వుండేదో కాని రాజకీయాలతోనే ఆ కుటుంబమంతా జీవించడం చేత అది ఏ అజ్ఞాత వాసంలోకి అన్నకు తోడుగా వెళ్ళిపోయిందో నే నూహించలేక పోయాను.

వరలక్ష్మికీ నాకూ పరిచయం కొన్ని నెలలే అయినా నారాయణరావుని ప్రేమిస్తూ బురదలోకి జారిపోయేందుకు సిద్ధమైన నా మనసు నది సక్రమమైన మార్గం మీదకి తిప్పి కాపాడింది. లేనట్లయితే నా బతుకు ఏవిధంగా నాశనమయేదో చెప్పలేను.

అది జ్ఞాపకం వచ్చినప్పుడల్లా పరోక్షంగా అది నా జీవితాని కెంత వుపకారం చేసిందో నేను మరిచిపోలేక పోయాను. చాలా స్వల్పకాలమే మా పరిచయాలు సాగినప్పటికీ దాని తెలివితేటలూ, సూక్ష్మబుద్ధీ, మనోనిగ్రహమూ అన్నీ కళ్ళముందు తిరుగుతూనే వున్నయ్.

మా ఇద్దరికి కలిగిన స్నేహాన్ని ప్రేమనీ అభిమానాన్నీ గురించి ఆలోచిస్తూ ఎంతసేపు కూర్చున్నానో ఏమో— నాన్న గదిలోకి వచ్చి "ఇదుగోనమ్మా నీకు ఉత్తరం వచ్చింది." అంటూ టేబిల్ మీద పెట్టి వెళ్ళిపోయాడు.

లేచి గబగబా చించి విప్పి చూసాను.

"...నువ్విప్పుడు గృహిణిగా ఎంతో అనుభవాన్ని సంపాదించుకొని వుంటావు. నీకు నేనేమీ చెప్పక్కర్లేదు. ప్రకృతి ధర్మాన్ని మనం జరిగి పోనీయాలి. దాన్నాపేందుకు మహామహులకే చాతకాలేదు. అటువంటప్పుడు ఏకొద్దో విజ్ఞానాన్ని సంపాయించుకున్న మనశక్తి సామర్థ్యాలు ఆ ప్రవాహం ముందు నిలబడ గలుగుతాయా? మానవ జీవితా

లకు పరమావధి అదే! పేరు ప్రతిష్టలు మనకు ఎన్ని వున్నప్పటికీ వాటితోనే మనం కాలాన్ని సరిపుచ్చుకోలేము కదా!

“అన్నాయ్‌తోపాటు రాజకీయాల్లో ప్రవేశించి రాజకీయాల్ని నాబుర్రనిండా నింపుకుని మీటింగులతో, సత్యాగ్రహాలతో బ్రిటిషు సింహం మీదికి నలుగురిలానే వురికాను. దేశంకోసం ముందుకురికి రాజకీయాల్లో ప్రవేశించిన నాజీవితానికి జైలు వాతావరణం నా కళ్ళను తెరిపించింది.

“మా వార్డులోని నాయకులూ, ఉపనాయకులూ, దేశభక్తులూ, మెంబర్లూ అంతా— ‘ఎంత తెలివి తక్కువగా జైల్లోకి వచ్చామురా భగవంతుడా!’ అన్నట్లు ఒకర్నొకరు చూసుకుంటూ బాధపడే వారు. వాళ్ళ మనసంతా ‘విశుదమైపోయి ఇంటి పట్టున హాయిగా కూచుంటా’మనే దిగులుతో నిండిపోయేది. ‘యెందుకొచ్చిన ఆగస్టు విప్లవం’ అన్నట్లు నిరుత్సాహాన్ని చూపించేవారు. ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరు రాజీనామాలిచ్చి జైల్లోంచి బైటపడేందుకు సిద్ధమయ్యారు.

“స్వరాజ్యం సంపాదించేందుకు ఆగస్టు విప్లవం తోడు పడుతుందనే నమ్మకం యేనాడో వాళ్ళకి పోయింది. గాంధీజీ మీద వున్న భక్తితో వాళ్ళు కాంగ్రెసులో మెంబర్లయారు గానీ మాటిమాటికీ ఇలా జైల్లోకి వెళ్ళవలసొస్తుందని ముందుగా తెలిసుంటే ఈ మహాప్రవాహంలో ఇరుక్కునే వారు కారేమో!

“నేనుకూడా చాలా కాలం ఆలోచించాను. జైల్లోని ప్రతి నిముషం నా మనసుని వేధించింది. ఇంతమంది నాయకులు పొరపాటుగా జైల్లోకి వచ్చామని మధన పడుతూ వుండడం నాకు సహజంగానే కనిపించింది. దేశం మొత్తానికి ఒక విధమైన పథకం లేకుండా ‘ఆగస్టు విప్లవం’తో బ్రిటిషు సింహం జూలు పట్టుకుని వూగడం నవ్వులాటగనే కనిపించింది.

“అన్నాయ్‌తోపాటు తిరుగుతూ అనవసరంగా జైల్లో ఇరుక్కుపోయానే” అని బాధపడ్డాను.

“నిజంగానే బాధపడ్డాను. ఇరవై ఏళ్ళ జీవితంలో సుఖమునేది, సంతోషమునేది లేకండా ‘దేశంకోసం’ అన్నిటినీ వొదిలిపెట్టుకుని, జీవిత సాఫల్యమనుకుంటూ రాజకీయాల్లోకి ప్రవేశించడం నా మనసుకి బాధని కలిగించింది. కానీ, ఒక విధంగా జైలుజీవితం నా ఆనందానికి తోడుపడింది కూడా!

“అక్కడే జైలుఅధికారిని నేను ప్రేమించాను. నా సర్వశక్తులూ ఆయన కోసం వెర్రిగా పరుగెత్తేవి! ఆ బూట్ల చప్పుడుకి, ముప్పైసంవత్సరాల వయసులో అధికారాన్ని చలాయిస్తుకూడా జైల్లోని మనుషులమీద చూపించే గౌరవానికి, మాటలతీరుకి, నేను నిజంగా ముగ్ధురాలి నయాను!

“ప్రేమకథలూ, సినిమాలు నా కళ్ళ ముందు ఎన్నో తిరిగినయ్...

“అంతే!

“ఒకనాడు ఉద్యోగానికి శలవుపెట్టి అతనూ, కాంగ్రెసుకి రాజీనామా యిచ్చి

నేనూ బైటపడి ప్రపంచంలోకి వచ్చాం. అప్పుడే నువ్వు నా విషయాన్ని 'అనుమానించి' గుచ్చి గుచ్చి అడిగావ్, గుర్తుందా? ఇదంతా నీకు చెప్పడానికి నాకు తగని సిగ్గు కలిగింది. ఆఖరికి "జైల్లోంచి పారిపోయి రాలేదు కదా?" అని అడిగావ్.

"కోపంతో పాటు నవ్వు కూడా వచ్చింది. అటువంటిపని చేయననీ; చేస్తే ఈ పాటికి ఇంటిని సి. ఐ. డీలు సోదా చేసేవారనీ, భయపడవద్దనీ" అన్నాను. నువ్వేమీ మాట్లాడకుండానే నిద్ర పోయావు.

"ఆ మరునాడు అనుకొన్నట్లుగానే ఆయనతో వచ్చేసాను. ఆఖరికి నీతో కూడా చెప్పనేలేదు. ఐనప్పటికీ నువ్వు నన్ను ప్రేమిస్తూనే వుంటావనే నమ్మకం నాకుంది. ఇదేమంత పెద్దతప్పుగా తీసుకోవు — తీసుకోలేవుకూడా. నాకు నీకన్నా చెప్పుకోదగ్గ ఆప్తులు లేరు. అన్నాయ్ ఎక్కడున్నదీ తెలియనేలేదు. మనస్నేహాన్ని మరిచిపోవనే అనుకుంటాను?"

ఒక్కసారి జరిగిపోయినవన్నీ కళ్ళ ముందు తిరిగినయ్ ... జీవితంలో మేమిద్దరం ఎలా కలుసుకున్నామో — ఎంత కలుపుగోలుతనంగా మా స్నేహం సాగిందో, ఒకరికొకరం పరస్పరంగా ఎలా వుంటూవచ్చామో, స్కూల్లో, ఇంట్లో, గదిలో ... ఊహించుకోలేక పోయాను.

ఆ ఉత్తరం పూర్తిగా నా మనసుని మార్చిపారవేసింది. ఈ రెండు సంవత్సరాలూ నేను వరలక్ష్మిని మరిచిపోనే లేదు. ఏదో ఒక విషయంలో, ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అది నా మనసులో మెదుల్తూనేవుంది. కాలపు పొరలమడతల్లో చిక్కుకొని నా హృదయంలోంచి దాన్ని తొలగించిపారవేస్తే నాది మనిషి జన్మే కాకపోను.

సాయంకాలమైంది. చెట్ల వెనక ఎర్రని మబ్బుల్లో సూర్యుడు అస్తమించాడు. రోడ్డుమీది, గదుల్లో నూ ఎలక్ట్రిక్ లైట్లకాంతి మెల్లగా పరుచుకపోయేందుకు ప్రయత్నిస్తూ వుంది. నా మనసంతా వుత్తరంలోని సంగతులకి బాధపడుతూ - ఆందోళన చెందుతూ వుంది. ఈ రెండేళ్లల్లో మా ఒక్కక్షణమైనా వరలక్ష్మి నన్ను మరిచిపోయినట్లు లేదు.

రావడంతోనే ఆయనగారు "అలా వున్నావేం జానకీ" అన్నారు.

ఆయనగారు గదిలోకి వచ్చిందికూడా నేను తెలుసుకోలేకపోయాను. నా మనసంతా వరలక్ష్మి ఉత్తరంలోని సంగతులకు కొట్టుకులాడిపోతూ వుంది.

"జానకీ, ఏమిటి అలావున్నావ్?" అన్నారు ఆయన మళ్ళీ. మాట్లాడలేక పోయాను. కళ్ల వెంట నీళ్లు తిరిగినయ్.

"ఏమిటి జానకీ చిన్నపిల్లలా బాధపడతావ్?" అన్నారు. చేతిలోని ఉత్తరాన్ని ఆయనగారికిచ్చాను.

"ఎక్కణ్నుంచి వచ్చింది? ఎవరు రాసారు." అన్నారు నేను మాట్లాడనేలేదు.

"...చాలా కాలమైంది జానకీ నీకు ఉత్తరాన్ని రాసి. ఈ మధ్యలో కాంగ్రెసు నాయకులు పదవుల్లోకి వచ్చి దేశాన్ని మరామత్ చేసేందుకు ఎన్నో పనుల్ని నిర్వహించారు. గాంధీగారు

పోయారు. రెండేళ్ల వ్యవధిలో అనుకోని వెన్నో జరిగిపోయినయ్.

కాల ప్రవాహంలో నేనూ కొట్టుక పోయాను. జైలునించి విడుదలై నీదగ్గరకి వచ్చినపుడు ఈ విషయాన్ని చెప్పినట్లయితే — నువ్వేదో నాకు తగిన సలహా ఇచ్చే దానివి; కానీ — నేనా పీఁను కలిగించలేక పోయాను.

ఆయనతో నేను ఆరు నెలలపాటు సుఖంగా జీవితాన్ని గడిపాను. స్త్రీ జీవితానికి కావలసిన ఆనందమేదో నేనాయనవల్ల తెలుసుకోగలిగాను. జీవితంలోని తపశ్చర్యలన్నీ మూర్తివంతమై నా కళ్ల ముందు ప్రత్యక్షమయేవి! తృప్తీ, సంతోషమూ, ఆనందమూ పొందాను.

మానవుల జీవితంలో కలిగే బాధల్ని, విచారాల్ని, అవమానాల్ని, సుఖమయమైన సంసారం ఏవిధంగా మరిపించ గలుగుతుందో తెలుసుకోగలిగాను. జీవితంలోని ఆక్షణాల్ని చూస్తే నామీద ఎవరికైనా ఈర్ష్య కలిగేది.

ఉన్నట్టుండి ఆయన మోసం చేసి పారిపోయాడు. ఆయనకు భార్యా పిల్లలున్నారని తెలుసుకుని కూడా నేనాయన్ని వొదలి పెట్టి వుండలేక పోయాను.

నీకు దూరంగా వున్నప్పటికీ ఈ రెండేళ్లలోనూ నువు నాస్మృతి పథంలోకి ఎన్నిసార్లు వచ్చావో నేను రాయలేను. అదంతా వొ్ర్తి పొగడ్త కింద తీసుకుంటావనే భయం నాలో వుంది.

నారాయణరావిప్పుడు క్షణం బదు తున్నాడా?—

అన్నట్లు మీ 'ఆయన' ఇంకా చదువు కుంటూనే వున్నాడా? ఏంచేస్తున్నాడు?

లోకంలో నాకింకే విధమైన భయమూ లేదని ఆశించి, జీవితాన్ని సుఖంగానే గడుపుతాననీ, నా దోవకి ఏవిధమైన అడ్డంకీ లేదని, ఏదారిమీద నడుచుకుంటూ పోయానో, ఆదారిమీద ఎదురుదెబ్బ తగిలి పడిపోయాను.

ఏ ఆకర్షణాశక్తి ప్రభావంతో ఆయనకి నేను లొంగిపోయానో — ఆ ఆకర్షణా ప్రభావంలోంచి అంత ఉద్వేగంతోనే బైటపడ్డాను.

ఏంచేయను? ఎవరున్నారు?

మెల్లిగా ఇంటికి వచ్చేప్పటికి అన్నాయ్ ఇంట్లో వున్నాడు. గుండెలన్నీ గజగజలాడినయ్.

"ఏమిటమ్మా ఇది?" అన్నాడు అన్నాయ్.

నేనేమీ మాట్లాడ లేకపోయాను.

"ఎంత చెడ్డపేరు తెచ్చావమ్మా! తలిదండ్రులు లేకపోయినప్పటికీ — చదువు చెప్పించి, స్వాతంత్ర్యమిచ్చి నా వెంట తిప్పుతూ లోకజ్ఞానాన్ని కలిగించినందుకు మంచి పేరే తెచ్చావ్—! ఇందుకోసమేనా నిన్ను నేను చదివించింది?" అన్నాడు.

పొంగి వచ్చే వెక్కిళ్లను ఆపుకుంటూ అన్నాయ్ పాదాల మీద పడ్డాను. క్షమించమన్నాను.

ఆయన లేవదీస్తూ "ప్రేమనేది యెల్లప్పుడూ సత్యం శివంసుందరంలాంటిది కాదా అమ్మా! నిలబడలేక కాలంలో అది ఎప్పుడైతే జారిపోయి శాంతిని భగ్నం చేస్తుందో ఆదోషం ప్రేమది మాత్రం కాదు! మనదే! ఇంతకాలం నీవెంట వున్న మనిషి నిన్నెందుకు వదిలిపెట్టి వెళ్ళి పోయాడో

పూర్తిగా అవగాహన చేసుకున్నపుడే నీహృదయం పక్వమవుతుంది. క్షమించేందుకు నేనెవర్ని? ప్రతి మానవుడి హృదయంలోనూ క్షమ నేది వుంది. దాన్ని మన మీదనుంచి పోగొట్టుకోకుండా యెదుటి వాళ్ళని విశ్వాసపాత్రుల్నిగా చేసుకున్నపుడే మనం మానవుల మవుతాం. ఈ మాటల్ని మరిచిపోకు. సమాజంలో వుంటూ, సమాజంలో తిరుగుతూ మన చరిత్రని జాగ్రత్తగా కాపాడు కోవడం ధర్మమని మాత్రం మరిచిపోకు" అన్నాడు.

అన్నాయ్ మాటలు నా హృదయంలో బాగా చొచ్చుకు పోయినయ్. నా తప్పుల్ని ఆయన క్షమించాడు. కానీ, లోకం దృష్టిలో నేను చెడిపోయిన దాన్నయాను. సమాజానికి వెలి అయాను.

సంవత్సరమున్నర గడిచిపోయి నప్పటికీ నాగరికత వాతావరణంలో తిరుగుతున్నా మనుకునే ప్రజలంతా నావేపు విచిత్రంగా చూసి జరిగిపోయిన విషయాల్ని జ్ఞప్తికి తెస్తున్నారు.

ఏం చేయను?

నే నిప్పుడొక విధమైన కొత్త జీవితాన్ని అలవాటు చేసుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నాను. అన్నాయి కింకా పెళ్ళి కాలేదు. రాజకీయ జీవితంలో శతిమతమై నానా బాధలు పడిన అన్నాయిని గురించి ఏ నాయకుడు కూడా ఇప్పుడు పట్టించు కోవడమే లేదు. అంత దయా క్షమాగల అన్నాయి బాగు పడడమే నాకు కావాలి. నేనున్నంత వరకూ ఆయన జీవితం మారదు.

రోజులు గడుస్తున్న కొద్దీ ఈ నాగరికత మధ్య నాకు తాత్కాలిక స్థానమే కాని నీలా సంసారిగా వుండటానికి అర్హత లేదా? రోజూ చూసే సంసారి స్త్రీలతో నే నెప్పటికీ సమానం కానా? తమ తమ భర్తలవెంట ఈ ఆడవాళ్ళంతా యెక్కడికైనా వస్తారు, గౌరవాన్ని పొందుతారు. మరి నేనో? నేనో—? నేనో?

ఇటువంటి ప్రశ్నలే మనసునిండా మెదులుతున్నయ్. పొరబాటున తెలిసో తెలియకో బురదలో పడిన కాలును కడుక్కోకుండా వుంటేనే మంచిదా?

చుట్టూవున్న ప్రపంచాన్ని చూస్తూ, "సినిమాల్ని చూస్తూ మరిచిపోయిన ప్రేమని గుర్తుకు తెచ్చుకుంటున్నాను. కానీ, ఇది మునుపటి గుడ్డి ప్రేమ కాదు. నా శరీరం మీద ఇంకా మెరుగులు వున్నయ్. అందం వుంది. ఇరవైరెండు సంవత్సరాల వయసుతో ఆరోగ్యంగా వున్నాను. నాకిప్పుడు భర్తనే మనిషి కావాలి! జరిగిపోయిన జీవితంలోని నా పొరపాట్లని తెలుసుకుని ఏ అనుమానాలూ లేక పరిపూర్ణంగా నన్ను ప్రేమించ గలిగిన మనిషి కావాలి. అటువంటి వాళ్ళెవరన్నా ఈ జీవితంలో తోడు నీడగా దొరికి నట్లయితే—ఆయోమయంలో నేను మళ్ళీ పడిపోతాననే భయం నాకు లేదు.

ఆయనగారు చదివి నావేపు చూశారు. ఆకళ్ళనిండా వేదనతో కూడుకున్న బాధ కనిపించింది; ఒక క్షణమైనా వరలక్ష్మి నన్ను మరిచిపోయినట్లు కనపడలేదు. దాని ఆ వేదనంతా నాముందు వెళ్ళబోసుకుంది.

వరలక్ష్మికి నేనేం రాయను?

★